

небезпечною порівняно зі, скажімо, погрозою вбивства військовослужбовця та навіть погрозою знищення або пошкодження його майна, відповідальність за всі ці дії чомусь була уніфікована в межах єдиної ч. 1 ст. 435-1 КК, що навряд чи може вважатися логічним, виправданим та, врешті-решт, справедливим кроком.

Список використаних джерел

1. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 241 с.

2. Мовчан Р. О. Кримінально-правова новела про виправдовування збройної агресії російської федерації проти України (ст. 436-2 КК України): правозастосовні та правотворчі проблеми. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія Право*. 2022. № 13. С. 197–204. DOI: 10.33098/2078-6670.2022.13.25.197-204.

3. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 2. С. 99–115. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1488/1365>.

4. Мовчан Р. О. Про деякі дискусійні питання кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали Круглого столу (23 вересня 2022 року) / упор. І. В. Гловюк, Н. Р. Лащук, В. В. Навроцька, І. Р. Серкевич, Н. І. Устрицька. Львів : ЛьДУВС, 2022. С. 53–57.

5. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. / А. А. Вознюк, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, С. С. Чернявський та ін. ; за ред. А. А. Вознюка, Р. О. Мовчана, В. В. Чернея. Київ : Норма права, 2022. 278 с.

6. Хавронюк М. Образа військовослужбовця та погроза йому: кримінальна відповідальність. Аналіз статті 435-1 ККУ із серії науково-практичних коментарів Миколи Хавронюка про зміни до Кримінального кодексу, прийняті під час воєнного стану. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/obrazavijskovoslužhbovtsya-ta-pogrozu-jomu-kryminalna-vidpovidalnist/>.

Матюшенко Олена Іванівна,

завідувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат наук з державного управління

ПОЗБАВЛЕННЯ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В САНКЦІЯХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ, ЩО ПЕРЕДБАЧАЮТЬ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

З початку війни, розпочатої Росією проти України, було прийнято кілька законів України, які вносили зміни і доповнення до положень Кримінального кодексу України (далі – КК), в тому числі – до існуючих кримінально-правових санкцій. Як впливає з аналізу змін до КК, найбільш значимих змін зазнали

санкції, які передбачали покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

За вчинення злочину, передбаченого ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність», позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в якості основного покарання передбачається у 2 санкціях у розмірі від 10 до 15 років, що становить 6.45 % від загальної кількості санкцій, якими доповнені положення чинного КК з 24.02.2022 р.¹.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в якості додаткового покарання передбачається у 12 санкціях, що становить 38.7%, з яких у 6 випадках розмір даного виду покарання має встановлюватися від 10 до 15 років (ч. 3–7 ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність», ч. 1 ст. 111-2 «Пособництво державі-агресору») та ще 6 випадків – у розмірі до 3 років (ч. 1 ст. 161 «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками», ч. 2–3 ст. 201-2 КК «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги», ч. 3–5 ст. 361 КК «Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж»). В науковій площині за недовгий час дії запроваджених змін щодо застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю неодноразово вказувалося на безпідставність поширення даного виду покарання.

У ст. 55 КК, яка регламентує сутність позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, відсутнє закріплення правових підстав призначення даного виду покарання як основного та як додаткового покарання, коли воно передбачено у санкціях норм Особливої частини КК. Зрозуміло, що такі підстави мають бути єдиними та однаковими для призначення як основного, так і додаткового покарання: кримінальне правопорушення повинно вчинюватися з використанням займаної посади або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю, адже використання службового становища, службової, професійної або іншої діяльності, регламентованої певними правилами, є способом посягання на об'єкт і знаходиться у причинному зв'язку з наслідками, що настали.

За загальноприйнятим правилом, вчинення кримінального правопорушення із використанням займаної посади полягає у використанні або неналежному використанні при його вчиненні службового становища, службових прав і повноважень. Вчинення кримінального правопорушення у зв'язку із зайняттям певною діяльністю полягає у вчиненні кримінального правопорушення безпосередньо пов'язаного зі службовою, професійною діяльністю або іншою діяльністю, регламентованою відповідними правилами. Зловживання службовими або професійними обов'язками, порушення, недотримання чи неналежне виконання їх або інших відповідних правил, що встановлюють права та обов'язки, повинно безпосередньо пов'язуватись із

¹ Тут і далі мова йде про загальну кількість видів покарань, що передбачаються у санкціях статей, якими доповнені положення чинного КК з 24.02.2022 р. до 24.08.2022 р.

вчиненням кримінального правопорушення. Іншими словами, цей вид покарання може бути призначений як основний або як додатковий лише за умови вчинення винним кримінального правопорушення з використанням певної посади або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю.

Позбавити винного права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за наявності та інших підстав, може тільки суд і лише у випадку, якщо він обіймав посади або займався діяльністю законно. Якщо винна особа обіймала певну посаду або займалася певною діяльністю незаконно, суд не може позбавити винного робити це законно, оскільки у такому випадку засуджений може продовжувати обіймати певну посаду або займатися певною діяльністю незаконно. Обіймання певної посади або здійснення певної діяльності обов'язково повинні мати юридичні підстави на момент вчинення злочину. Фактичне виконання певних обов'язків або здійснення певної діяльності не створює підстав для призначення даного виду покарання.

Включення до кримінально-правових санкцій покарання у виді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю в нормах, де в якості кваліфікуючої обставини вчинення кримінального правопорушення передбачено діяння, вчинене особою з використанням її службового становища, є ефективним напрямком реалізації принципів кримінальної відповідальності службових осіб та забезпечення спеціальної превенції. Прикладом юридично правильних та обгрунтованих змін є лише санкції ч. 2, ч. 3 ст. 201-2 КК, які вказують на спеціального суб'єкта – службову особу як таку, яку можна позбавити права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Посилення відповідальності даної категорії осіб шляхом доповнення санкцій за розглядувані кримінально карані діяння покаранням у виді позбавлення права займати певні посади чи займатись певною діяльністю в якості як основного, так і додаткового його виду стане проявом принципів справедливості та доцільності щодо застосування системи покарань.

Як впливає з аналізу диспозиції діяння, передбаченого ст. 111-1 КК, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 1, 2 ст. 111-1 КК) можуть призначатися особам, які ніколи раніше не обіймали певні посади або не займалися певною діяльністю. Крім того, виникає зауваження і щодо безальтернативного характеру санкцій у ч. 1-7 ст. 111-1 КК, що передбачає лише вказаний вид покарання. Така ситуація значно звужує коло осіб, яким може бути інкриміноване діяння у вказаних частинах 1-7 ст. 111-1 КК. До прикладу: відповідно до положень ст. 98 КК позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не застосовується до неповнолітньої особи. Виникає питання: як бути з притягненням до відповідальності неповнолітньої особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 чи ч. 2 ст. 111-1 КК?

Тому пропонується встановити необмежені терміни призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у разі вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням займаної посади чи із зайняттям певною діяльністю або якщо такі дії призвели до загибелі людей чи інших тяжких наслідків, або протягом дії воєнного чи надзвичайного часу, або у випадку спрямованості колабораційної діяльності спрямовані на школярів чи студентів.